

Còn có tên là Siphandone, khu vực 4,000 đảo này là một hệ sinh thái thu nhỏ trên dòng sông Mê Kông

Ảnh: International Rivers

Đập thủy điện Don Sahong

ĐÁNH CƯỢC VỚI AN NINH LƯƠNG THỰC VÀ SINH KẾ CỦA NGƯỜI DÂN LƯU VỰC MÊ KÔNG

Đập thủy điện Don Sahong – con đập thứ hai trong chuỗi 11 đập thủy điện đã được lên kế hoạch xây dựng trên dòng chính hạ lưu sông Mê Kông – sẽ thay đổi vĩnh viễn dòng cá di cư trên toàn bộ khu vực hạ nguồn sông Mê Kông, với các hậu quả nghiêm trọng tiềm tàng đối với hệ sinh thái phong phú của dòng sông cũng như các nguồn sinh kế và an ninh lương thực của hàng trăm nghìn người. Được xây dựng ở Siphandone, phía nam Lào, cách biên giới Campuchia chưa đến 2 km, đập thủy điện Don Sahong đe dọa hệ sinh thái thu nhỏ độc đáo của sông Mê Kông, nơi duy trì sự sống của toàn bộ hạ lưu sông Mê Kông.

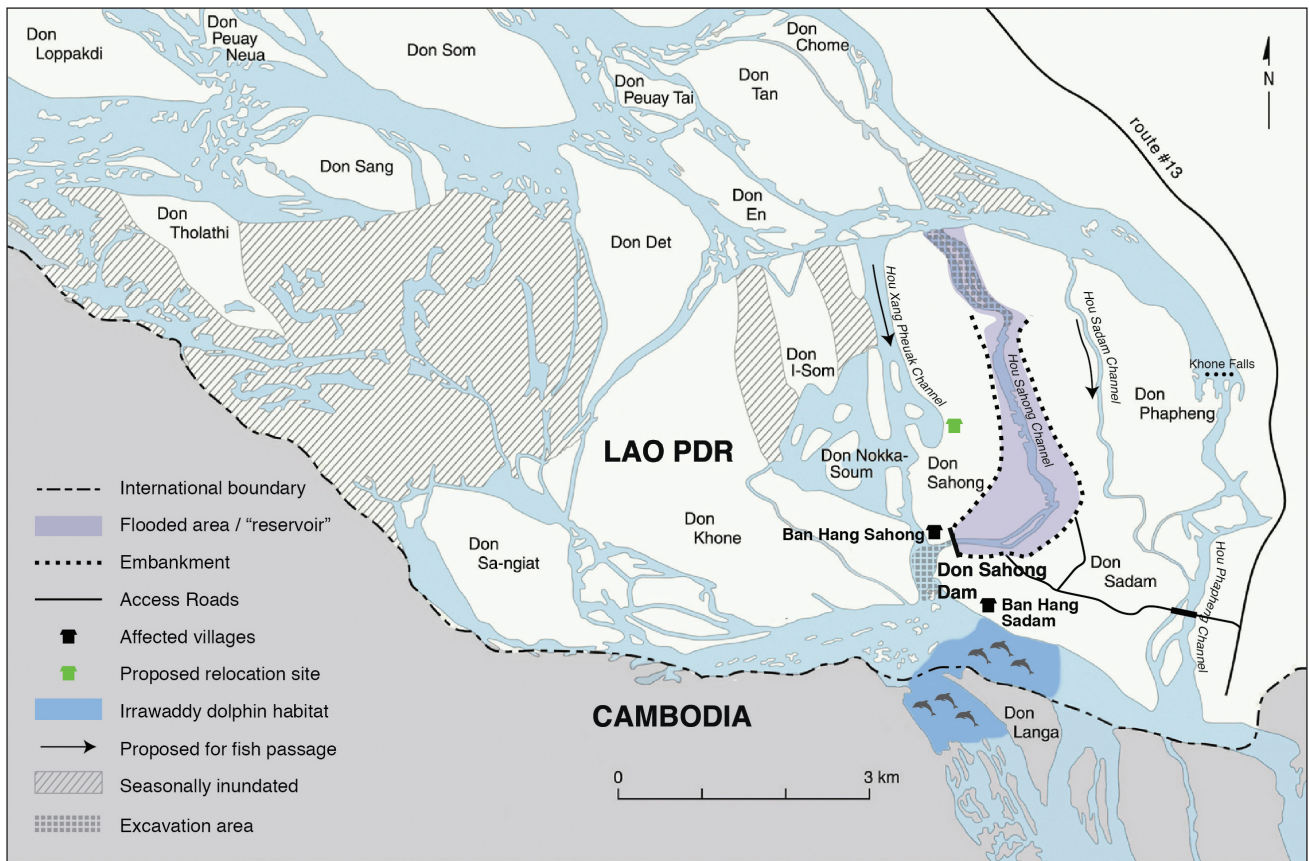
Siphandone là một phần thơ mộng của sông Mê Kông, là nơi được tạo nên bởi một loạt các dòng chảy phức tạp bao quanh những đảo và vịnh nhỏ. Khu vực này nổi tiếng với sự đa dạng sinh học thủy sản phong phú và nghề cá sung túc. Các nhà khoa học đã xác định khu vực này như một nút cổ chai cực kỳ quan trọng đối với luồng cá di cư trên toàn bộ hạ lưu sông Mê Kông. Nằm dọc trên kênh Hou Sahong – kênh chính của khu vực nơi cá di cư quanh năm từ hạ lưu lên thượng lưu và ngược lại – đập thủy điện Don Sahong gây ra một nguy cơ đáng kể đối với tuyến đường lưu chuyển của cá trong khu vực, đe dọa nguồn sống phong phú và ngành thương mại thủy sản đang phát đạt của địa phương ở cả Lào và toàn bộ lưu vực sông Mê Kông.

Một nghiên cứu do Ủy hội Sông Mê Kông (MRC) thực hiện năm 1994 đã chỉ ra rằng, Siphandone là “cực kỳ hiếm trong tự nhiên và mọi nỗ lực cần được thực hiện nhằm bảo tồn khu vực này trước bất cứ sự thay đổi hay phát triển nào.”

Nhận thức được giá trị đa dạng sinh học mang tính toàn cầu của sinh cảnh Sông-Đảo độc đáo của Siphandone, chính phủ Lào trong quá khứ đã từng cân nhắc việc đề xuất công nhận khu vực này là Khu Ramsar (vùng đất ngập nước có tầm quan trọng quốc tế). Chỉ cần xuôi theo hạ lưu, bên kia biên giới là Campuchia, khu ngập nước Stung Treng của quốc gia này đã được công nhận là Khu Ramsar từ năm 1999.

Bất chấp khoảng cách rất gần với Campuchia, tính đến nay vẫn chưa có một đánh giá tác động xuyên biên giới nào được thực hiện cho dự án và các biện pháp được đề xuất nhằm giảm thiểu tác động của đập thủy điện, cụ thể là đối với việc cá di cư, thì chưa hề được thử nghiệm trong khu vực sông Mê Kông. Tương tự như đập thủy điện đầy tranh cãi Xayaburi, đập thủy điện Don Sahong đã thu hút sự quan tâm sâu sắc từ chính phủ các nước láng giềng cùng với các cộng đồng dân cư, nhà khoa học, và xã hội dân sự trong khu vực cũng như trên thế giới. Dự án đã phải trải qua quy trình tham vấn khu vực theo Thủ tục Thông báo, tham vấn và thỏa thuận trước (PNPCA)

Bản đồ Đập thủy điện Don Sahong

và Nghị định Mê Kông của MRC, tuy nhiên đến nay chưa rõ về tương lai của dự án.

ĐẬP THỦY ĐIỆN DON SAHONG

Đập thủy điện Don Sahong với chiều cao 25 mét được kỳ vọng sẽ tạo ra công suất 260 KW nhằm phục vụ nhu cầu tiêu dùng điện trong nước đồng thời xuất khẩu sang Campuchia và Thái Lan. Đơn vị đầu tư phát triển dự án, Công ty Điện lực Don Sahong, là một liên doanh giữa Tập đoàn MegaFirst Berhad (MFCB) của Malaysia và Chính phủ Lào. Vào tháng 3 năm 2006, MFCB đã ký một Biên bản Ghi nhớ với Chính phủ Lào nhằm chuẩn bị nghiên cứu tiền khả thi cho dự án. Tuy nhiên, phải đến ngày 30 tháng 11 năm 2013, Chính phủ Lào mới chính thức thông báo cho MRC và các quốc gia thành viên Campuchia, Thái Lan và Việt Nam về mục đích xây dựng đập thủy điện Don Sahong. Sau một loạt những mối quan ngại từ các

chính phủ các nước láng giềng, vào tháng 6 năm 2014, Chính phủ Lào đã đồng ý đệ trình thông tin dự án cho quy trình Tham vấn Trước theo yêu cầu của Hiệp định Mê Kông ký năm 1995.

Ngày 15 tháng 9 năm 2015, Công ty Điện lực Don Sahong đã tiến hành ký kết một thỏa thuận chuyển nhượng với Chính phủ Lào, để xây dựng, vận hành, và chuyển giao dự án trong vòng 25 năm. Tiếp sau thông báo này, vào ngày 1 tháng 10 năm 2015, Tập đoàn MegaFirst (MFCB) đã công bố một Bản thỏa thuận Mua điện từ công trình thủy điện Don Sahong đã được ký với Công ty Điện lực Nhà nước Lào. Tập đoàn Sinohydro Quốc tế của Trung Quốc đã được ký hợp đồng xây dựng dự án.

NGHỀ CÁ VÀ AN NINH LƯƠNG THỰC TRƯỚC CÁC NGUY CƠ

Nghề cá nội địa của địa phương và khu vực là ngành chịu ảnh hưởng rõ rệt nhất từ những tác động đáng kể về kinh tế xã hội và môi trường do đập thủy điện Don Sahong gây ra. Kênh Hou Sahong là kênh lớn nhất và dễ tiếp cận nhất trong khu vực Siphandone, là kênh tạo điều kiện cho cá di cư quanh năm. Các khảo sát cho thấy có hơn 100 loài cá đã di cư qua kênh Hou Sahong. Phần lớn các loài này được phân loại vào nhóm “di cư cao”, trong đó có một số loài được ghi nhận là di chuyển xa đến tận Đồng bằng Sông Cửu Long ở Việt Nam. Việc chặn dòng kênh Hou Sahong sẽ đe dọa đến hình thức di cư, trưởng thành và sinh sản của một số lượng lớn các loài cá ở đây.

Những hậu quả từ việc mất đi lượng cá di cư sẽ tạo ra tác động đáng lo ngại đối với an ninh lương thực trong khu vực. Đánh bắt cá tự nhiên góp phần quan trọng trong bữa ăn hàng ngày cũng như sinh kế của các cộng đồng người dân sống ở lưu vực sông Mê Kông. Nghề cá nội địa cung cấp từ 40-70% lượng đạm động vật trong khu vực, và các nghiên cứu đã chỉ ra rằng con số này có thể tăng lên đến 80% đối với các cộng đồng sống ở thượng lưu và hạ lưu thác Khone. Theo một nghiên cứu do Đại học Quốc gia Úc thực hiện, rất khó có thể thay thế lượng đạm và lượng calo mà đánh bắt thủy sản trên sông Mê Kông mang lại, và việc này sẽ đòi hỏi sự tăng lên đáng kể nguồn đất và nguồn nước thì mới có thể đáp ứng được lượng dinh dưỡng nói trên, nhất là ở Campuchia. Thêm vào đó, lượng cung về cá giảm

Bé trai rạng rỡ với cá bắt được phía trên thượng nguồn Đập thủy điện Don Sahong

Ảnh: International Rivers

THÔNG TIN NHANH: CÁC CÔNG TY CHÍNH THAM GIA TRONG DỰ ÁN ĐẬP THỦY ĐIỆN DON SAHONG

Tập đoàn Mega First (MFCB): Đơn vị phát triển dự án, đã ký một thỏa thuận liên doanh với Chính phủ Lào để thành lập Công ty Điện lực Don Sahong

AECOM – Được MFCB chỉ định vào đầu năm 2008 như một công trình sư trong việc hoàn thiện nghiên cứu tiền khả thi và giúp đỡ MFCB trong ký kết các thỏa thuận Nhượng quyền và Mua điện. Tháng 5 năm 2010, Hợp đồng cung cấp dịch vụ của AECOM đã được gia hạn.

Công ty Tư vấn Quốc gia Lào – Chuẩn bị các tài liệu dự án trong năm 2013, trong đó có báo cáo đánh giá tác động môi trường

Tập đoàn Quốc tế Sinohydro – Hợp đồng tổng thầu (Hợp đồng thiết kế, cung cấp thiết bị công nghệ và thi công xây dựng công trình)

Pöyry – Được MFCB thuê năm 2012 để rà soát lại tất cả các khía cạnh và thực trạng liên quan đến Đập thủy điện Don Sahong.

Fisktek – Ban đầu, công ty này được ủy thác để đánh giá các thiết kế đã được đề xuất cho giải pháp đường di cư cá và đưa ra những khuyến nghị về các thay đổi trên kênh tự nhiên. Sau đó, Fisktek tham gia nhiều hơn với tư cách nhà thiết kế nguyên lý nhằm cải thiện đường đi cho cá di cư ngược dòng.

sẽ có thể làm tăng giá cá trên thị trường, và điều này có nghĩa là các cộng đồng nghèo hơn sẽ phải chi trả nhiều tiền hơn cho việc tiêu thụ cá.

Mức độ thiệt hại của nghề cá do việc biến mất của kênh Hou Sahong không thể lượng hóa bằng các nghiên cứu hiện có, vì hiện nay nguồn dữ liệu về các loài cá di cư qua khu vực này của sông Mê Kông là chưa đầy đủ, cũng như thiếu thông tin về các con kênh và điều kiện cần để cá có thể di chuyển. Ngoài ra, các nghiên cứu do đơn vị thực hiện dự án công bố vẫn chưa lưu tâm tới các tác động xuyên biên giới của dự án đối với các cộng đồng cũng như hệ sinh thái của Campuchia, Việt Nam ở khu vực hạ lưu và Thái Lan ở thượng lưu.

LÀ NƠI THỬ NGHIỆM CÁC GIẢI PHÁP GIẢM THIỂU TÁC ĐỘNG KHÔNG ĐÁNG TIN CẬY VÀ CHƯA ĐƯỢC CHỨNG MINH

Đập thủy điện Don Sahong hiện vẫn vin vào các giải pháp đề xuất nhằm giảm thiệt hại đối với đường di cư của cá do mất kênh Hou Sahong. Đơn vị phát triển dự án đề xuất việc thiết kế lại các kênh gần đó trong khu vực thác Khone – gồm kênh Hou Xang Phuek và kênh Hou Sadam – bằng việc mở rộng và khơi sâu thêm các kênh này, nhằm sao chép lại các đặc thù của kênh Hou Sahong, và tạo ra đường di cư thay thế cho cá. Tuy nhiên, những giải pháp này chưa bao giờ được chứng minh là mang lại hiệu quả trên khu vực sông Mê Kông. Nhóm Đánh giá kỹ thuật của MRC về dự án cũng đã nhận định rằng các thông tin chi tiết về những giải pháp nêu trên chỉ được đưa ra rất ít trong các tài liệu của dự án. Ngoài ra, nếu những giải pháp này không thành công, tài liệu dự án cũng không chỉ ra ai sẽ là người chịu trách nhiệm, và những tác động do con đập gây ra sẽ được đền bù như thế nào.

Với những yêu cầu về mức độ dòng chảy cần có từ sông Mê Kông khi đi qua Kênh Hou Sahong để đảm bảo vận hành của đập, thì việc làm thế nào để dòng chảy này đủ mạnh để duy trì các kênh thay thế quanh năm, và để những kênh này vừa hấp dẫn cá, vừa là nơi cá di chuyển qua, là hoàn toàn không chắc chắn. Càng tăng lượng nước

Bấy cá Ly truyền thống ở Siphandone, gần khu vực Đập thủy điện Don Sahong

Ảnh: International Rivers

lên theo yêu cầu để đảm bảo cá di cư ngược dòng hiệu quả, thì càng không đủ nước để phát điện. Nếu không có cơ sở dữ liệu chính xác hoặc các biện pháp giám sát liên tục, thì đây thực sự là một thách thức trong việc tìm hiểu làm thế nào các vấn đề nảy sinh từ những thử nghiệm của dự án cũng như từ cách tiếp cận không đúng sẽ được xem xét giải quyết.

Nghĩa vụ chứng minh các giải pháp trên là việc của đơn vị phát triển dự án, nhằm giải thích và minh chứng được hiệu suất của thiết kế đập thủy điện và đề xuất các biện pháp giảm thiểu trước khi quá trình xây dựng bắt đầu. Tuy nhiên, các thỏa thuận dự án đã đi trước mà không đưa ra được cơ sở nào về các bằng chứng khoa học, có nghĩa là những bất ổn của dự án vẫn đặt nghề cá trên Sông Mê Kông trước rủi ro.

CÁ HEO NƯỚC NGỌT IRRAWADDY TRƯỚC NGUY CƠ TUYỆT CHỦNG

Vị trí của đập thủy điện Don Sahong chỉ cách 1 km về phía thượng nguồn với nơi cư trú chính của sáu cá thể cá heo Irrawaddy – loài cá sống ở hồ nước sâu xuyên biên giới giữa biên giới của Lào và Campuchia. Hồ cá heo Irrawaddy là một trong những khu vực thu hút khách du lịch lớn nhất và là nguồn thu quan trọng của các cộng đồng hạ lưu sông ở Campuchia. Tổng số cá heo Irrawaddy đang suy giảm nghiêm trọng, hiện chỉ còn chưa đến 85 cá thể còn sống, và phần lớn trong số này được tìm thấy ở các khu vực hạ lưu sông ở Campuchia. Khi xây đập ở gần hồ cá heo, các hoạt động xây dựng và vận hành của dự án chắc chắn sẽ làm gia tăng nguy cơ đối với quần thể nhỏ bé những chú cá vốn rất nhạy cảm, do tăng tiếng ồn và các hoạt động xung quanh khu vực đập thủy điện, cũng như những rủi ro do lòng sông bị cạn kiệt do việc đào Kênh Hou Sahong trên thượng nguồn.

Tác động tiềm ẩn đối với luồng cá di cư cũng có quan hệ mật thiết đối với sự tồn tại và nguồn cung thức ăn của cá heo. Nếu số cá heo ở khu vực này biến mất, chúng sẽ làm suy giảm đáng kể các loài Irrawaddy trên sông Mê Kông. Sự suy giảm một số lượng lớn cá thể trong một quần thể nhỏ sẽ dẫn đến nguy cơ tuyệt chủng của loài rất cao.

QUY TRÌNH THAM VẤN KHU VỰC VẮP PHẢI NHIỀU PHẢN ĐỐI

Vào tháng 9 năm 2013, Lào chính thức thông báo cho MRC và các quốc gia thành viên ý định xây dựng Đập thủy điện Don Sahong. Đáp lại những mối quan ngại về tác động xuyên biên giới của dự án, tiếng nói từ các nước láng giềng, Chính phủ Lào đã đồng ý đưa Dự án Đập thủy điện Don Sahong ra tham vấn khu vực, theo yêu cầu bắt buộc của Ủy ban Sông Mê Kông với thủ tục Thông báo, tham vấn và thỏa thuận trước (PNPCA).

Tuy nhiên, quá trình này, nhìn rộng hơn, thì chính là một cách để Chính phủ Lào hợp pháp hóa hành động của họ theo Hiệp định Mê Kông 1995. Ngay bắt đầu chính thức của Tham vấn trước được đưa

“Sông Mê Kông không phải để bán (The Mê Kông is Not for Sale)”
– Cộng đồng người Thái phản đối đập thủy điện ở hạ lưu sông Mê Kông trong ngày Hành động quốc tế vì các dòng sông năm 2015.

Ảnh: International Rivers

ra là ngày 25 tháng 7 năm 2014. Mặc dù vậy, MRC đã chưa đưa ra bất kỳ tuyên bố nào đến tận ngày 2 tháng 10 năm 2014, gần 3 tháng trong toàn bộ quá trình tham vấn 6 tháng. Tham vấn trước được tổ chức khi không hề có các thông tin cơ sở dữ liệu đầy đủ và không hề có đánh giá tác động xuyên biên giới, điều này có nghĩa là các nước láng giềng đã bị hạn chế khả năng trong việc đánh giá tác động thực tế mà dự án gây ra đối với việc sử dụng dòng sông chung của họ. Ngoài ra, trước đó cũng có nhiều quan ngại, cả từ phía MRC và các chính phủ tài trợ cho thể chế này về quy trình rất có vấn đề của PNPCA đối với dự án Xayaburi, đặc biệt khi những vấn đề này chưa hề được giải quyết trước khi quy trình tham vấn dự án Don Sahong được triển khai.

Ngày 27 tháng 1 năm 2015, Ủy ban Liên hợp của MRC đã có cuộc họp khi quá trình Tham vấn trước cho Dự án Đập thủy điện Don Sahong sáu tháng đầu tiên kết thúc. Tại cuộc họp, các đại diện của Thái Lan, Campuchia và Việt Nam đã yêu cầu gia hạn quá trình Tham vấn trước, yêu cầu phải có các nghiên cứu cơ sở sâu hơn và đánh giá mang tính toàn diện hơn về những tác động xuyên biên giới của dự án. Tuy vậy, Chính phủ Lào đã khẳng định rằng quá trình Tham vấn trước đã hoàn thiện. Vì không đi đến đồng thuận, một quyết định liên chính phủ về dự án Don Sahong đã được hoãn lại để chuyển đến thảo luận ở cấp bộ trưởng. Tháng 6 năm 2015, MRC đưa ra thông cáo rằng MRC đã không đạt được thỏa thuận chung về quy trình Tham vấn trước đối với Dự án Đập thủy điện Don Sahong, và với những bất đồng đang diễn ra, một cuộc đàm phán cấp chính phủ sẽ được tổ chức, nhằm tìm ra giải pháp thông qua các kênh ngoại giao. Chính phủ Campuchia đã khẳng định lại những mối lo ngại về dự án và yêu cầu các nghiên cứu sâu hơn.

LỊCH SỬ LÂU DÀI CỦA NHỮNG QUAN NGẠI TRONG KHU VỰC

Kể từ khi Biên bản Ghi nhớ của Dự án Đập thủy điện Don Sahong lần đầu tiên được ký vào năm 2006, các nhà khoa học, chuyên gia về sông Mê Kông, các cộng đồng sinh sống ven sông, các tổ chức xã hội dân sự, và chính phủ các nước nơi sông Mê Kông chảy qua đã phản đối mạnh mẽ dự án này bởi những tác động xuyên biên giới và sự liên đới rõ ràng của dự án này với vấn đề an ninh lương thực trong khu vực. Chính phủ các nước Campuchia, Thái Lan và Việt Nam đã lên tiếng kêu gọi các đánh giá sâu sát về tác động xuyên biên giới của dự án. Cả Campuchia và Thái Lan đều yêu cầu các quyết định liên quan đến dự án đập thủy điện trên dòng chính sông Mê Kông phải bị hoãn lại cho đến khi hoàn thiện hai nghiên cứu đang được thực hiện để đánh giá tác động của các dự án thủy điện được lên kế hoạch xây dựng trên dòng chính hạ lưu sông Mê Kông, là nghiên cứu của MRC (The MRC Council Study) và nghiên cứu Đồng bằng Sông Cửu Long (Mekong Delta Study).

DỰ ÁN CHUYỂN DÒNG THAKO

Dự án Chuyển dòng Thako 172 MW được đề xuất là một giải pháp thay thế cho Đập thủy điện Don Sahong. Dự kiến xây dựng tại phía đông thác Khone, dự án này không đòi hỏi xây dựng đập trên các kênh của sông mà chỉ cần chuyển một lượng nước đã được điều tiết thông qua một kênh nhân tạo được xây xung quanh thác nước Khone Phapheng. So sánh hai báo cáo đánh giá tác động môi trường ở hai dự án, Dự án Thako có ít rủi ro hơn đối với hiện trạng còn nguyên vẹn của hệ sinh thái và đa dạng sinh học của sông Mê Kông so với Dự án Đập thủy điện Don Sahong, và dự án này sẽ không chia cắt tính liên kết của hệ sinh thái, trong khi phù sa vẫn có thể lưu chuyển xuống hạ lưu và cá hoàn toàn có thể di cư. Thêm vào đó, dự án cũng không cần tái định cư cho các nhóm cộng đồng địa phương. Đập thủy điện Don Sahong và Dự án chuyển dòng Thako là hai dự án loại trừ lẫn nhau, do thực tế chỉ đủ nước trong khu vực để xây hoặc là Don Sahong, hoặc là Thako. Mặc dù phương án thay thế này hoàn toàn ít tiêu cực hơn, Chính phủ Lào đã quyết định ưu tiên Đập thủy điện Don Sahong, với cái giá phải trả là quá đắt đối với Sông Mê Kông, những người sống dựa vào dòng sông và cả quan hệ hợp tác trong khu vực.

Gần một thập kỷ đã qua từ khi các cộng đồng Mê Kông lên tiếng phản đối Dự án Đập thủy điện Don Sahong thông qua những cuộc biểu tình phản đối, ký đơn kiến nghị và các hội thảo quốc tế. Tháng 10 năm 2014, một liên minh các tổ chức phi chính phủ trong nước và quốc tế – đại diện cho cộng đồng dân cư ở Campuchia và Thái Lan, những người bị ảnh hưởng trực tiếp từ Đập thủy điện Don Sahong – đã cùng nhau nộp đơn khiếu nại lên Ủy ban Nhân quyền Malaysia (SUHAKAM). Đơn khiếu nại đề nghị SUHAKAM – với tư cách đại diện cho các cộng đồng sống ở hai nước này – tiến hành điều tra tác động kinh tế và xã hội của Dự án và Ủy ban Nhân quyền phải đảm bảo rằng Tập đoàn MegaFirst (MFCB) phải tuân thủ các tiêu chuẩn quốc tế về nhân quyền, trong đó bao gồm nghĩa vụ đối thoại và thông tin tới các cộng đồng bị ảnh hưởng bởi Dự án.

Bất chấp sự phản đối rõ ràng của những người muốn bảo vệ Sông Mê Kông và những bất đồng khu vực đang diễn ra giữa chính phủ các nước Sông Mê Kông, kế hoạch xây dựng Đập thủy điện Don Sahong đã được đẩy nhanh tiến độ, đánh cược tương lai của Sông Mê Kông cũng như những người sống dựa vào dòng sông này, và đẩy mối hợp tác trong khu vực đến bờ sụp đổ.

ĐẬP THỦY ĐIỆN DON SAHONG LÀ BẤT HỢP LÝ

Chỉ vì 260 MW công suất điện, những nhà phát triển dự án đã dự định thay đổi vĩnh viễn một trong những phần quan trọng nhất của Sông Mê Kông; gây nguy hại cho cả di cư cùng với những hậu quả vô cùng nghiêm trọng và không thể đảo ngược cho các nhóm cư dân sống trên lưu vực sông Mê Kông. Trước mối đe dọa này, điều cốt yếu là quá trình ra quyết định phải dựa trên những nghiên cứu toàn diện cũng như những tham vấn và hợp tác khu vực thực chất. Rõ ràng là chúng ta cần nhiều thời gian hơn để hoàn thiện các nghiên cứu cơ sở đang triển khai, bao gồm một báo cáo đánh giá tác động môi trường xuyên biên giới cũng như các nghiên cứu trên toàn lưu vực sông đang được thực hiện để phục vụ quá trình ra quyết định. Những công ty có liên quan tới dự án cũng phải chứng minh các biện pháp giảm thiểu tác hại do dự án đưa ra phải đảm bảo được giá trị bền vững dài lâu của sông Mê Kông.

JOIN US!

XEM THÊM THÔNG TIN TẠI: [HTTP://WWW.INTERNATIONALRIVERS.ORG/NODE/2334](http://www.internationalrivers.org/node/2334)